

NPLG Gebiedsverkenning Zuid-Hollandse Delta:

Verkenning van de opgaven en plan van aanpak om te komen tot een NPLG-gebiedsprogramma in de Zuid-Hollandse Delta

Juli 2022 (PS versie)

Deze rapportage is onderdeel van de bredere NPLG-aanpak van de Provincie Zuid-Holland

Inhoud

1. Inleiding	2
2. Zuid-Hollandse Delta gebiedsomschrijving	3
3. Onontkoombare doelen NPLG: verkenning van de opgaven	6
4. Perspectief voor het gebied: vertrekpunten om te komen tot structurerende keuzes.....	13
5. Lopende programma's en beschikbare fondsen	16
6. De opdracht aan provincies.....	17
7. Vervolg (procesontwerp gebiedsproces)	17
8. Randvoorwaarden en Risico's	18
Samenvatting:.....	21

1. Inleiding

Voor u ligt de rapportage van de verkenning die is uitgevoerd van de NPLG-opgaven in het deelgebied Zuid-Hollandse Delta, inclusief een voorstel voor het komen tot een NPLG-gebiedsprogramma. Wij zien deze rapportage als een startpunt voor een handreiking aan gebiedspartijen, inclusief de land- en tuinbouw, om het gesprek hierover verder aan te gaan.

Het behalen van de doelen op het gebied van natuur, water en klimaat staat voorop. Alle sectoren zullen provinciebreed moeten bijdragen aan een sterkere natuur, minder stikstof, beter klimaat en schoon water, wat tot veranderingen en moeilijke keuzes voor alle sectoren zal leiden, ook in het gebied Zuid-Hollandse Delta. Die systeemverandering is er niet zomaar en daarom moeten we de tijd nemen voor het proces. Dat proces begint vandaag en is bovendien niet vrijblijvend. Het doelbereik moet behaald worden. Over de manier waarop, gaan wij graag het gesprek aan met al onze partners in het gebied.

In de Zuid-Hollandse Delta is landbouw voor voedselproductie de belangrijkste functie in het gebied. In de ambitie om de gestelde doelen uit het NPLG in de Zuid-Westelijke Delta te halen, staat de ontwikkeling van een sterk en duurzaam toekomstperspectief voor de landbouw daarom centraal. Zonder een succesvolle transitie van de landbouw en het landelijk gebied is het behalen van de verplichte milieu-, klimaat- en natuurdoelstellingen o.i. niet mogelijk.

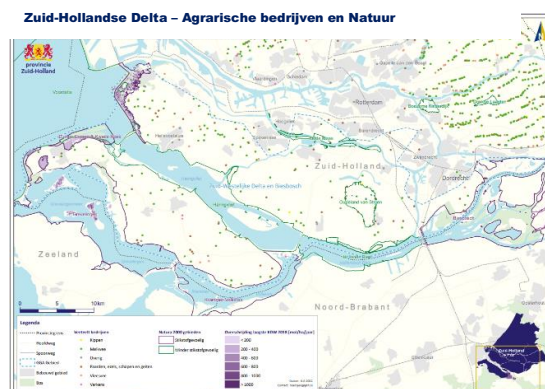
Het streven daarbij is de landbouw in dit gebied zoveel mogelijk te behouden en waar dat kan de bedrijven een toekomstbestendig en renderend perspectief te bieden met en na het uitvoeren van het gebiedsprogramma. De landbouwbedrijven moeten zicht hebben op een toereikende en houdbare Natuurbeschermingsvergunning. De ontwikkeling van landbouwbedrijven kan gericht zijn op innovatie, extensivering, omschakelen naar nieuwe vormen van landbouw, verbreding van de bedrijfsvoering of combinaties hiervan en verplaatsing of beëindiging van bedrijven. De resultante hiervan is dat tevens stikstofdepositie wordt gereduceerd en de natuur in de Zuidwestelijke Delta wordt versterkt. Op basis van het toekomstperspectief landbouw wordt in overleg met betrokken agrarische bedrijven uitgewerkt welke bedrijfsvormen voor landbouwbedrijven binnen de gebiedsdoelen mogelijk zijn. De inzet binnen de Zuid-Hollandse delta is om in te zetten op verduurzaming van de landbouw en verplichte beëindiging alleen in het uiterste geval in te zetten.

2. Zuid-Hollandse Delta gebiedsomschrijving

Gebiedskenmerken en -scope

Kenmerken: Het gebied 'Zuid-Hollandse Delta' betreft de eilanden Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee, Hoeksche Waard en het Eiland van Dordt. De ondergrond bestaat voor een groot deel uit vruchtbare kleigronden, die zeer geschikt zijn voor akkerbouw. Landbouw, m.n. akkerbouw, is dan ook het dominante ruimtegebruik in dit gebied, met (inter-)nationale voedselvoorzienende functie. Op Goeree-Overflakkee vindt daarnaast steeds vaker bollenteelt plaats. Het houden van vee gebeurt beperkt. Het gebied heeft ongeveer 60 melkveehouders, en een aantal paarden/ezels/schapen en geitenhouders. Op Voorne-Putten bevindt zich een klein gebied met glastuinbouw. Er is weinig bebouwing (Hellevoetsluis en Spijkenisse zijn de grootste plaatsen) en nauwelijks industrie. (Water-)recreatie is een belangrijke tweede drager van de economie.

Kwetsbare natuur bevindt zich vooral aan de randen van de eilanden: langs de grote wateren (Haringvliet, Grevelingen, Hollands Diep, Biesbosch en Oude Maas), de duinengebieden aan de kop van Goeree en Voorne-Putten en het Oudeland van Strijen op Hoeksche Waard. Een netwerk van krekten op de verschillende eilanden is ecologisch van groot belang o.a. om verschillende natuurgebieden met elkaar te verbinden. Een deel van de natuur (m.n. in de duinen) is stikstofgevoelig.

Scope gebiedsprogramma: Gezien de dominante factor van landbouw op kleigronden in dit gebied, nemen wij de natuuropgave in de Biesbosch en de landbouw op veen (Alblasserwaard) niet mee in de scope van het gebiedsprogramma Zuid-Hollandse Delta. Met partijen die nu deel uitmaken van de stikstofafspraken Biesbosch gaan wij in gesprek hoe deze opgaven goed kunnen worden geborgd in de gebiedsprogramma's van de deelgebieden Veenweiden (PZH) en het gebiedsprogramma van de Provincie Brabant. Gezien de grote samenhang met de landbouwopgave op de Zuid-Hollandse eilanden, nemen we het kleigrond-gebied Eiland van Dordt wél mee in de scope.

De scope van het gebiedsprogramma betreft dus de zes gemeenten Brielle, Goeree-Overflakkee, Hellevoetsluis, Hoeksche Waard, Nissewaard en Westvoorne plus Eiland van Dordt (gemeente Dordrecht).

Raakvlakken met provincies Zeeland en Noord-Brabant: Goeree-Overflakkee grenst aan stikstofgevoelig natuurgebied de Grevelingen met Zeeland. Het Eiland van Dordt grenst aan stikstofgevoelig natuurgebied De Biesbosch. De landbouw op kleigrond strekt zich uit tot in de provincies

Noord-Brabant en Zeeland. Met beide provincies zoeken wij afstemming om de provinciale gebiedsplannen goed op elkaar te laten aansluiten.

Belangrijkste ontwikkelingen

Lang volhoudbare landbouw: De eilanden zijn koploper op het gebied van duurzame, innovatieve landbouw. Voorkomen moet worden dat door monocultuur, uitputting van de bodem en verlies van biodiversiteit deze koppositie verloren gaat. Inzetten op verduurzaming en innovatie versterkt de lang-volhoudbaarheid. Vele individuele agrariërs in het gebied zijn hier al mee aan de slag.

Diverse programma's die dit beogen, lopen al in het gebied, gericht op o.a. bodemverbetering, gebruik organische stoffen, terugdringen van uit- en afspoeling van nutriënten, minder gebruik van gewasbestrijdingsmiddelen en water en meer ruimte voor biodiversiteit. Belangrijke factor is daarbij de aanwezigheid van schoon zoetwater.

Landbouw op de eilanden is gevoelig voor verzilting: Zout komt via grondwater en via open verbinding met zee. Brakke kwel is het sterkst in het westen en zuidwesten van Goeree en het westen van Voorne-Putten. Onder normale omstandigheden is er voldoende zoet water beschikbaar om het zout weg te spoelen door aanvoer via de rivieren. In droge zomers met lage rivierafvoer kunnen knelpunten ontstaan. Na 2050 neemt de kans op knelpunten verder toe door zeespiegelstijging en veranderende rivierafvoer, zeker in concurrentie met de extra watervraag die zal ontstaan tbv vernatting van de veengebieden stroomopwaarts, dat een beroep doet op (deels) dezelfde zoetwaterbronnen.

De drie eilanden hebben te maken met een aantal maatschappelijke ontwikkelingen en -vraagstukken die de economische vitaliteit en de leefbaarheid van de eilanden onder druk zetten. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan vergrijzing en gezinsverdunding en daling van de beroepsbevolking. Dit leidt tot vershraling van o.a. winkelaanbod, onderwijsaanbod en consumentenverzorging in het gebied.

Naast de opgaven voor landbouw en water, ligt in het gebied ook een opgave voor kwaliteitsverbetering van het landschap. Deze opgave is ook naar voren gekomen in het kader van de verkenningen voor de Omgevingsagenda Zuidwest, die in gezamenlijke opdracht van Rijk en provincie zijn uitgevoerd. De opgave betreft het vergroten van de diversiteit van het landschap en het verhogen van de natuur- en belevingswaarden. Dit kan ook door het toevoegen van nieuwe natuur (bovenop de bestaande

In het **Interbestuurlijk programma Vitaal platteland Zuid-westelijke Delta** wordt door de provincie Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant, waterschappen en gemeenten en maatschappelijke partijen gewerkt aan de Zuidwestelijke Delta als internationaal toonbeeld van een volhoudbare, hoog-innovatieve en circulaire agrarische sector én voedselketen door te investeren in volhoudbare landbouw en productieketens, die bijdragen aan een weerbaar en adaptief natuurlijk systeem en een gezonde bodem, waarin de natuurlijke hulpbronnen en organische stoffen in balans zijn.

Met vernieuwers in duurzaamheid zijn we gestart met het opzetten van het netwerk **Voedselfamilies, Groene Cirkels** en kennisontwikkeling in verschillende **proeftuinen**.

In het **Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW)** komen belangen van boer en waterbeheerder samen. Het DAW is een initiatief van LTO Nederland om in samenwerking met de waterschappen zich in te zetten voor verbetering van grond- en oppervlaktewaterkwaliteit, het voorkomen van droogte- en natschade en het versterken van de landbouwbedrijven. Het programma loopt al enkele jaren. Voor de periode 2022-2027 is door waterschap en agrarische sector vorm gegeven aan een impuls die moet leiden tot het halen van de KRW-doelen in 2027 voor zover de bijdrage van de landbouw.

In het **Deltaprogramma Zuidwestelijke Delta** werken de betrokken overheden (Rijk, provincies Zuid-Holland, Noord-Brabant en Zeeland en waterschappen Scheldestromen, Brabantse Delta en Hollandse Delta) samen aan maatregelen die zorgen voor voldoende zoet water, nu en in de toekomst. In planperiodes van zes jaar werken de regio's maatregelpakketten uit. De huidige planperiode loopt van 2022 t/m 2027 en de maatregelen zijn opgenomen in het zogenaamde **Deltaplan Zoetwater** (onderdeel van het Deltaprogramma 2022). Het Rijk draagt vanuit het Deltafonds bij aan de realisatie van de regionale maatregelen. De verdeling van Deltafondsgeld over de regio's vindt plaats via het landelijke Bestuurlijk Platform Zoetwater (BPZ).

afspraken uit het natuurfact 2013). Bijvoorbeeld door realisatie van bosaanplant vanuit de bossenstrategie en nieuwe combinaties van landbouw en natuur en herstel van kreken. Wanneer het landschap aan kwaliteit toeneemt, kan het ook meer betekenis krijgen als waardevol recreatiegebied. Ook kan de leefomgevingskwaliteit van de bestaande kernen hierdoor verbeteren.

De Zuid-Hollandse eilanden hebben per eiland een Regionale energiestrategie opgesteld waarin zij een bod richting het Rijk gedaan hebben om in 2050 energieneutraal te zijn. Goeree-Overflakkee is al energieneutraal en richt haar pijlen nu op waterstof. Ook de andere eilanden zullen op tijd de doelstelling van het Rijk halen.

De eilanden werken intensief aan een circulaire samenleving. Alle eilanden hebben een eigen uitvoeringsprogramma opgesteld en op sommige thema's werken de eilanden samen.

Gemeenten, regio en provincie stellen samen een regionaal woningbouwprogramma op en vast. De provincie berekent (driejaarlijks) de behoefte. Looptijd van de programma's is tot 2030. Naast afspraken over dichtheden van de te bouwen locaties en het percentage sociale woningbouw dat gebouwd gaat worden, is de ontsluiting (bij voorkeur per HOV) van de locaties van belang.

Samenwerking Zuid-Hollandse Delta De vijf gemeenten in de Zuid-Hollandse Delta werken intensief samen. Aanleiding is de **Regiodeal**, een samenwerking tussen provincie, het Rijk en de gemeenten op de Zuid-Hollandse eilanden. Vanuit het Rijk is in 2020 voor de regiodeal 7,5 mln. toegekend en de regio zelf legde er eenzelfde bedrag bij. De regiodeal bestaat uit 4 programmalijnen: Agrifood, ofwel duurzame landbouw, duurzaamheid, landschap & toerisme en onderwijs & arbeidsmarkt. In 2022 kreeg dit een vervolg in de vorm van een verkenning voor een **Regionale Strategische Agenda**, waarin 3 inhoudelijke opgaven centraal staan:

- naar een gezonde en klimaatbestendige leefomgeving
- naar vitale wijken en kernen
- naar een innovatieve, bereikbare, duurzame economie en arbeidsmarkt

Landschapstafels Haringvliet en Voorne-Putten: De landschapstafels zijn een brede samenwerking van overheden, maatschappelijke organisaties en ondernemers die via projecten substantiële stappen zetten op het vlak van natuur en water, recreatie en toerisme, landschap, landbouw en biodiversiteit. De tafels zijn voornemens om vanaf 2023 gezamenlijk verder te gaan als één landschapstafel met één programma.

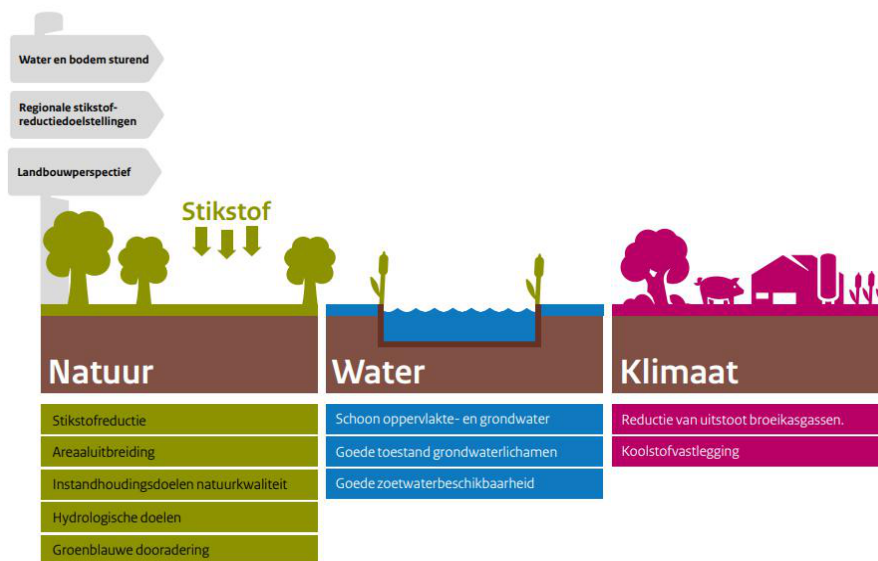
LEADER: De provincie Zuid-Holland heeft de Zuid-Hollandse eilanden uitgenodigd om LEADER gebied (onderdeel van het GLB) te worden. De LEADER-methode is een bottom-up werkwijze voor regionale ontwikkeling: voor, door en van de burgers zelf. Is traditioneel ingezet voor brede plattelandsontwikkeling en zal zich in de nieuwe periode ook sterker richten op klimaat, milieu, water en biodiversiteit. LEADER vraagt om een programmatische aanpak met doelen die worden vastgelegd in een Lokale Ontwikkelingsstrategie.

Samenhang met NOVI en integrale ruimtelijke keuzes

Voor de uitwerking van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) en het Programma NOVEX is de Zuid-Hollandse Delta één van de deelgebieden waarvoor integrale ruimtelijke keuzes gemaakt gaan worden. De provincie werkt dit uit in het traject 'integrale keuzes voor de leefomgeving'. Bovenstaande ruimtelijke ontwikkelingen worden hierin betrokken. Toegewerkt wordt naar het vaststellen van ruimtelijke arrangementen in oktober 2023. Hierin maken Rijk en provincie wederkerige afspraken over de cruciale ruimtelijke keuzes, onder andere over de programmering, uitvoering en investeringen.

Voor de provincie is het bestaande provinciale omgevingsbeleid uitgangspunt voor de te maken ruimtelijke keuzes. De provincie maakt de integrale afweging samen met partners. De te maken keuzes kunnen leiden tot beleidsaanpassing, als uitkomst van het proces. Het NPLG-gebiedsprogramma adviseert vanuit de realisatie van de NPLG-doelen over de te maken ruimtelijke keuzes en beleidsaanpassingen.

3. Onontkoombare doelen NPLG: verkenning van de opgaven

Doelen NPLG

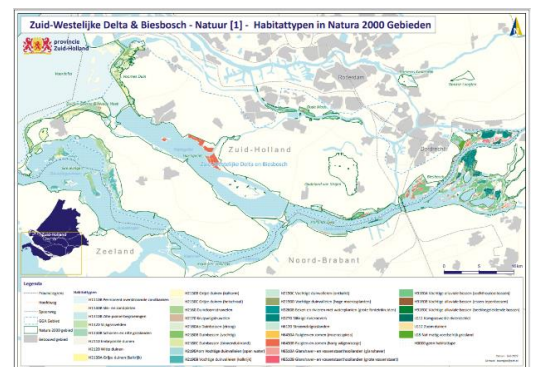
Bron: NPLG

startnotitie, ministerie LNV

Het NPLG stelt onontkoombare doelen vast op het gebied van natuur (Vogel- en Habitatrichtlijn), stikstofemissies (ammoniak en NHx), duurzaam waterbeheer (KRW, zoetwaterbeschikbaarheid voor landbouw) en CO2-emissies. Voor stikstof (ammoniak) zijn door het ministerie inmiddels richtinggevend emissiedoelstellingen per gebied bepaald. Voor de andere onontkoombare doelen volgen gekwantificeerde doelstellingen na de zomer.

Natuur: de Vogel- en Habitatdoelen

Voor natuur, de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) gaat het om de instandhouding van Europees beschermde soorten en habitats binnen Natura 2000-gebieden, maar ook daarbuiten. De in de Zuid-Hollandse Delta al aanwezige habitattypen en leefgebieden binnen Natura 2000-gebieden zijn in kaart gebracht. Daarnaast wordt via diverse programma's (NNN, , recreatiegebieden, boerenlandvogels) gewerkt aan uitbreiding van (natuur-)areaal, dat kansen biedt voor het robuuster maken of uitbreiden van habitat-areaal buiten de N2000-gebieden. Ook groenbauge dooradering met oog op het realiseren van basis natuur-kwaliteit is van belang waaronder bermen, watergangen, kreken en sommige graslanden en akkers voor boerenlandvogels.

De te behalen VHR-doelen in het gebied zijn door het Rijk aangekondigd (na de zomer), maar nu dus nog niet bekend. Vooruitlopend daarop lijkt het inzetten op areaal-uitbreiding tbv natuur (bovenop de al met het Rijk gemaakte afspraken i.h.k.v. NNN-realistatie) aan de randen van de nu al bestaande natuurgebieden en netwerken een logisch handelingsperspectief in dit gebied.

Voor de Zuid-Hollandse Delta (exclusief Biesbosch) gaat het dan om de volgende kernopgaven:

Kernopgaven Duinen Goeree & Kwade Hoek

Soort	Opgave
Witte duinen en embryonale duinen	Ruimte voor natuurlijke verstuing; witte duinen en embryonale duinen o.m. van belang als habitat voor strandplevier.
Open vochtige duinvalleien, inclusief vochtige duinbossen	Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk). Behoud vochtige duinvalleien als habitat van roerdomp, lepelaar, noordse woelmuis, nauwe korfslak en groenknolorchis (vergroting oppervlakte is vrijwel overal gedaan).
Graslanden	Ontwikkeling grijze duinen (heischraal) op kansrijke locaties.

Kernopgaven Voornes Duin

Soort	Opgave
Grijze duinen	Uitbreiding en herstel kwaliteit van grijze duinen door tegengaan vergrassing en verstruweling
Droge Duinbossen	Uitbreiding oppervlakte (ook in zeereep) en verbetering kwaliteit (structuurvariatie en soortenrijkdom) van duinbossen (droog).
Open vochtige duinvalleien, inclusief vochtige duinbossen	Behoud oppervlakte en herstel kwaliteit van vochtige duinvalleien (kalkrijk). Behoud vochtige duinvalleien als habitat van lepelaar, noordse woelmuis, nauwe korfslak en groenknolorchis (vergroting oppervlakte is vrijwel overal gedaan).

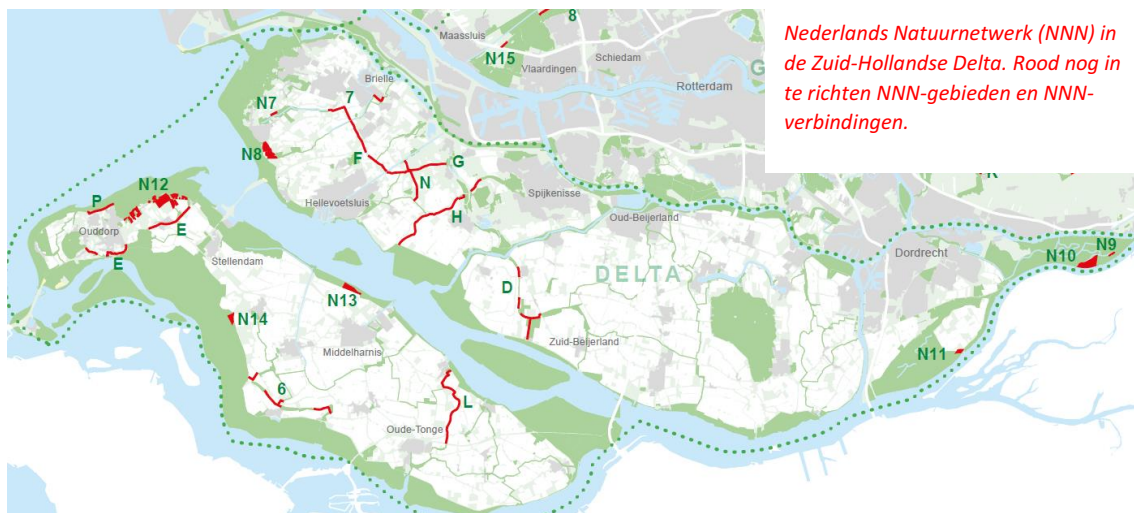
Kernopgaven Grevelingen

Soort	Opgave
Visetende vogels	Behoud foerageerfunctie visetende vogels in het bijzonder voor fuut, geoorde fuut en middelste zaagbek.
Kustbroedvogels en grijze zeehond	Behoud ongestoorde rustplaatsen en optimaal voortplantingshabitat voor bontbekplevier, strandplevier, kluut, grote stern, dwergstern, visdief en grijze zeehond.
Noordse woelmuis	Behoud van geïsoleerde eilanden als leefgebied voor noordse woelmuis (onbereikbaar voor concurrenten).
Vochtige duinvalleien en grijze duinen	Behoud platen Grevelingen met lage begroeiingen van vochtige duinvalleien (kalkrijk), grijze duinen, kruipwilgstruwelen en groenknolorchis.

Kernopgaven Krammer-Volkerak (volgens het concept gebiedendocument)

Soort	Opgave
Diverse vogels	Behoud broedgelegenheid en foerageergebied broedvogels als dwergstern, visdief, lepelaar, foerageergebied voor ganzen.
Kustbroedvogels en grijze zeehond	Behoud ongestoorde rustplaatsen en optimaal voortplantingshabitat voor bontbekplevier, dwergstern, visdief.

Op de Duinen-Eilanden wordt al gewerkt aan uitbreiding van areaal in het kader van Natuurnetwerk Nederland (NNN). Dit netwerk van bestaande en nog nieuw aan te leggen natuurgebieden moet ondersteunend zijn aan de N2000 gebieden en dispersiemogelijkheden bieden voor Vogel-Habitatrichtlijn soorten. De afspraak met het Rijk (conform Natuurpact 2013) is dat het NNN uiterlijk eind 2027 is gerealiseerd (alle gronden beschikbaar en ingericht). Op dit moment wordt een natuurdoelanalyse opgesteld voor de natura 2000- doelstellingen, voor zover die buiten de N2000 gebieden liggen. Hieruit kan ook de conclusie zijn dat er meer / andere verbindingzones nodig zijn.

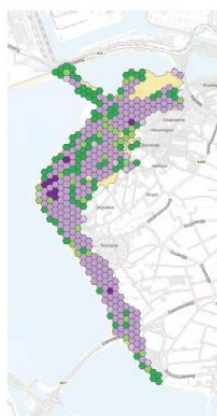
Projecten in 2022 die aangevraagd zijn bij het **versnellingsfonds NPLG** (totaal max 1,5 mln):

- Aantal projecten voor realiseren NNN: ecologische zone **getijdennatuur Numansdorp**, **kreekverbetering** melkveebedrijf Van Leeuwen en **natuurvriendelijke oevers** camping het Weergors
- Ontwikkelperspectief **bossen**

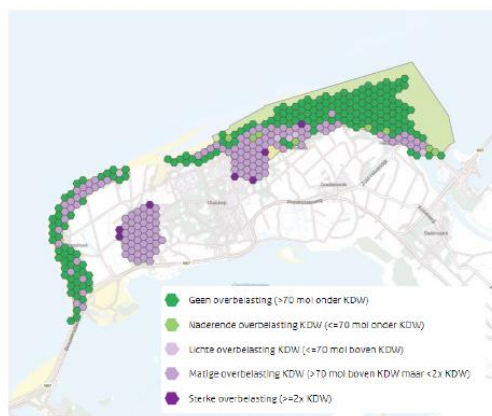
NB: de natuuropgaven in de **Biesbosch** valt buiten de scope van dit Plan van Aanpak voor de Zuid-Hollandse Delta. Wij treden met Provincies Brabant en met de andere betrokken in de gebiedsaanpak stikstof in gesprek om te borgen dat deze opgaven wel landen in de NPLG-gebiedsplannen voor andere deelgebieden.

Stikstof: depositie- en emissiedoelen

Op dit moment vormt de overbelasting van stikstofdepositie in N2000-gebieden al een grote belemmering om te voldoen aan de verplichtingen van de VHR. In 2030 moet 74% van het stikstofgevoelig Natura 2000-areaal onder de kritische depositiewaarde zijn gebracht (Dus maximaal 26% overbelast). In 2025 is dit 40% van dat areaal. In de Zuid-Hollandse Delta is in de gebiedsgerichte stikstof-aanpakken “Duinen-eilanden” en “Biesbosch” verkend waar op dit moment de kritische depositiewaarden worden overschreden en wat de bronnen van deze deposities zijn.

Voornes Duin

Duinen Goeree en Kwade Hoek

Grevelingen

Krammer-Volkerak

Biesbosch

Bron: GGA's 0.5 Duinen-eilanden en Biesbosch

Overbelasting stikstof Duinen-eilanden

- Ca. 38% Voornes Duin overbelast
- Ca. 26% Duinen Goeree en Kwade Hoek overbelast
- Gem depositie: 1120-1612 mol
- Overbelasting stikstofgevoelige natuur: 230-310 mol

Bronnen stikstof

- Buitenland ca. 50%
- Landbouw 20-25% = minder dan andere delen NL
- Overige sectoren (wonen, werken, recreëren) 10-15% = meer dan andere delen NL
- Scheepvaart 8%
- Wegverkeer 5%

Lokale bronnen stikstof

- Ca. 200 mol van bron binnen 5km rondom N2000
- Lokale reductie maakt dus wezenlijk verschil

Overbelasting stikstof Biesbosch

- Met name habitattypen die het goed doen in een stikstofrijke omgeving.
- Een beperkt deel kampt met lichte tot matige overbelasting.
- Gem depositie: ca 1190 mol
- Overbelasting stikstofgevoelige natuur: 147 mol

Bronnen stikstof

- Buitenland ca. 41%
- Landbouw ca. 31% (nb: in de Biesbosch verblijven veel ganzen. Het is aannemelijk dat enkele procenten daarvan afkomstig is.)
- Wegverkeer: ca. 7%
- Overige sectoren: ca. 10%
- Scheepvaart: ca. 7%

Lokale bronnen stikstof

- Ca. 182 mol van bronnen binnen 5 km rondom N2000

Gemeente Westvoorne heeft de Milieudienst Rijnland opdracht gegeven voor **uitbreiding van het meetnet** van het RIVM (meten van NH3 en NO2). Zo kan het effect van maatregelen **fijnmaziger** en **sneller** zichtbaar gemaakt worden. De provincie kijkt hoe ze dit vanuit het **versnellingsfonds NPLG** kan subsidiëren.

Hoewel maar een deel van de depositiebronnen uit het gebied zelf komt, is de analyse in beide agenda's dat er vooral vlak naast de gebieden waar overschrijding plaatsvindt, zinvolle reductiemogelijkheden zijn. Deze zouden wel altijd gepaard moeten gaan met generieke

maatregelen, omdat andere bronnen het overgrote deel van de depositie-overschrijdingen veroorzaken.

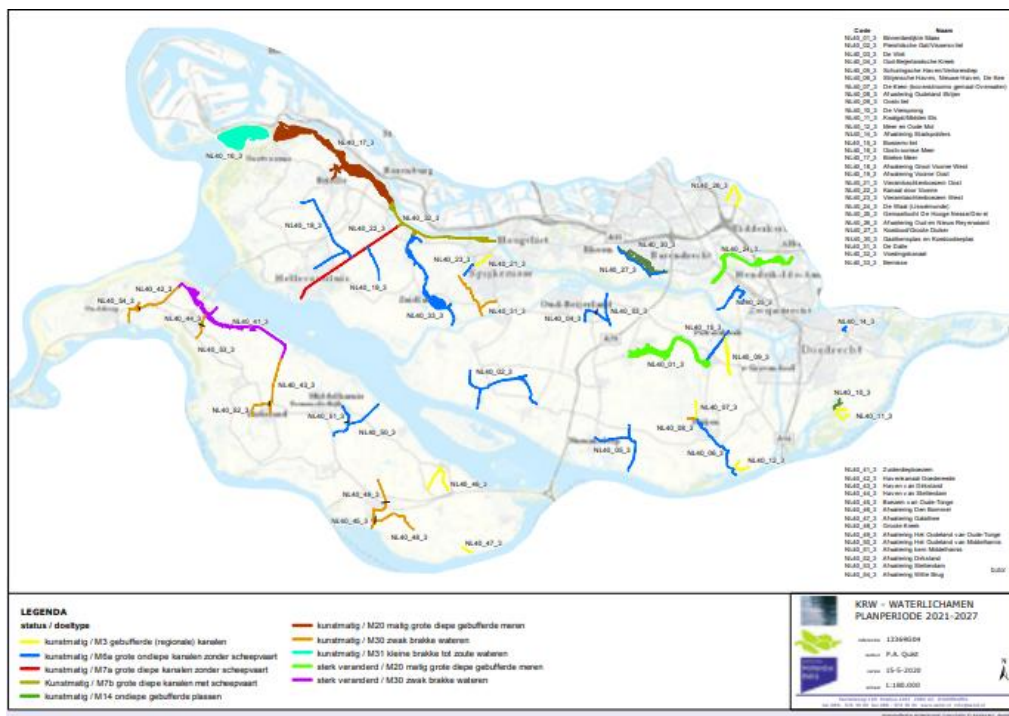
Vanuit de GebiedsGerichte Agenda's (GGA's) Stikstof wordt er in deze gebieden ingezet op de volgende reductiemaatregelen:

Overzicht van relevante maatregelen voor stikstofreductie Duinen-eilanden	
Maatregelen binnen Natura2000 met doel goede staat van instandhouding natuur	• Er zijn beheerplannen voor Voornes Duin, Duinen van Goeree, Kwade Hoek en de Grevelingen • Terreinbeherende orga's voeren deze uit • Er start eind 2022 een onderzoek wat er rondom N2000 kan gebeuren om N2000 zelf robuuster te maken
Realiseren gepland Nederlands Natuurnetwerk (NNN)	Hier werkt de provincie hard aan. Voor diverse projecten is budget aangevraagd vanuit versnellingsfonds NPLG (al beschikbaar 2022-2024)
Onderzoek naar vitale agrarische sector (toekomstperspectief)	Provincie stelt momenteel opdracht op. Voorstel: coaches die 1-op-1 met agrariërs in gesprek gaan over hun langetermijnperspectief . Pilotgebied: Goeree-Overflakkee
Onderzoek depositiebijdrage honden	Uit onderzoek blijkt dit zeer relevant (tot meer dan 150 mol). Provincie gaat WUR vragen onderzoek te doen naar aantal gebieden in Zuid-Holland
Stimuleren duurzame mobiliteit	Op lokaal niveau kijkt de provincie naar laadpalen nabij Natura2000 en deelvervoer langs de kust van Voorne-Putten om autogebruik te verminderen

Overzicht van relevante maatregelen voor stikstofreductie Biesbosch	
Agrarische sector	• Maatregelen die mestgebruik en emissies uit mest beperken.
Natuur	• Aanpakken ganzenproblematiek
	• Natuurvriendelijk beheren gronden van Staatsbosbeheer
Mobiliteit	• Zero-emissie stadslogistiek gemeente Dordrecht
	• Verlagen maximum snelheid wegen
Industrie	• Verlagen stikstofuitstoot industrieterreinen
Recreatie	• Verlagen stikstofuitstoot recreatievaart noordzijde Biesbosch

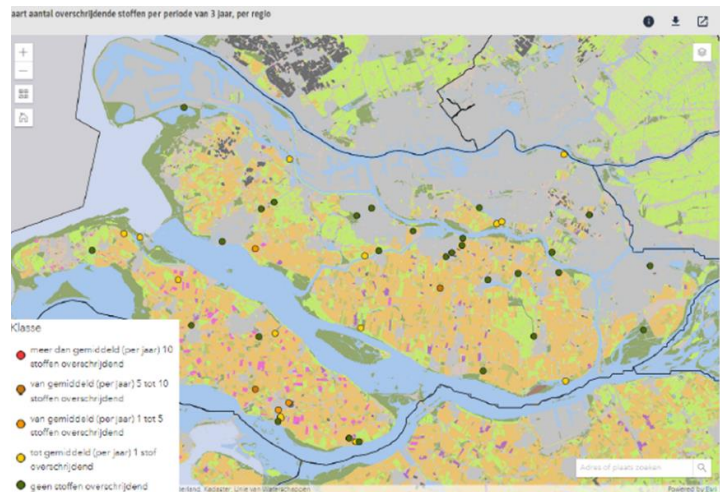
Waterkwaliteit-doelen:

In het gebied Zuid-Hollandse Delta ligt een 40-tal (grotere en kleinere) KRW-waterlichamen. Voor de KRW-waterlichamen geldt dat uiterlijk in 2027 alle mogelijke maatregelen moeten zijn genomen om te komen tot een goede waterkwaliteit.

De huidige situatie is dat er nog geen enkel KRW-oppervlaktewaterlichaam in Zuid-Holland in goede ecologische en chemische toestand is. Dat moet in 2027 voor alle waterlichamen wel het geval zijn. Dat geldt dus ook voor de waterlichamen in de Zuid-Hollandse Delta. Voor de grondwaterlichamen (waarvoor alleen chemische normen gelden), is de situatie gunstiger: in de Zuid-Hollandse Delta voldoen deze aan de KRW-doelen.

Het gebied kent een generieke opgave voor wat betreft de belasting van het oppervlaktewater met de nutriënten stikstof en fosfor. In de Zuid-Hollandse Delta zorgt m.n. de landbouw en de hoge natuurlijke bodemvruchtbaarheid voor belasting van het watersysteem met nutriënten. Hoge fosfaatconcentraties grotendeels voortkomend uit actuele bemesting vormen een belemmering voor het bereiken van de gewenste ecologische toestand in de KRW-wateren. Door het hele gebied worden met regelmaat de waterkwaliteitsnormen voor gewasbeschermingsmiddelen overschreden. De overschrijdingen zijn terug te voeren op o.a. de akkerbouw en bollensector.

Provincie en waterschappen hebben recent maatregelenpakketten voor de periode 2022-2027 (bestuurlijk) vastgesteld en daarin aangegeven dat KRW-doelbereik mogelijk is, mits de andere partijen, met name het Rijk ook hun verplichtingen nakomen. Dit betreft in het bijzonder het nutriëntenbeleid zoals vastgelegd in het 7^e Nitraat actieprogramma en het addendum (aanvullende

gebiedsgerichte landbouwmaatregelen) en een effectieve implementatie van het Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie Gewasbescherming 2030.

Daarnaast is de toenemende verzilting een wateropgave die in het gebied speelt en de langvolhoudbaarheid van een aantal teelten bedreigt. Dat geldt in het bijzonder voor zoutgevoelige en veel watervragende teelten zoals de bollenteelt. Tot nu toe kennen de eilanden nauwelijks beperking in zoetwateraanvoer, maar dat kan in de toekomst veranderen. O.a. door de concurrerende zoetwatervraag t.b.v. verhogen van waterpeilen in het veengebied stroomopwaarts. De geschiktheid voor zoutgevoelige teelten neemt daarmee af. Naast of in plaats van het inzetten op meer investeringen t.b.v zoetwateraanvoer, zou een alternatieve strategie kunnen zijn het terugdringen van de teelt van dit soort kwetsbare – en niet gebiedseigen – teelten in het gebied.

Voorbeeldproject Waterpark Goeree: initiatief van LTO, samen met gemeenten, TBO's, waterschap, waterbeheerders om droogte tegen te gaan: goed voor boer én natuur. Provincie is medefinancier.

Klimaat: CO2-doelen

De klimaatopgave voor dit gebied is niet specifiek gedefinieerd. Dat maakt het lastig de mogelijkheden voor doelbereik te analyseren. Anders dan bijvoorbeeld de veenweiden, kent het gebied geen doelen op het gebied van reductie CO-2 uitstoot uit veen.

Voor kansen in het gebied voor reductie broeikasgassen kan er in dit gebied gekeken worden naar het kassengebied in Voorne-Putten (van het gas af) en (verdergaande) electrificering van de mobiliteit en van het gas halen van (recreatie-)woningen.

Het gebied biedt verder mogelijkheden voor CO-2 opslag bijvoorbeeld door uitbreiding van bosaanplant of in bodem door verduurzaming van akkerbouw (koolstofboeren).

De eilanden zetten bovendien in op het leveren van schone energie d.m.v. zon, wind en waterstof, waarmee eveneens een bijdrage aan klimaatdoelen wordt gerealiseerd.

4. Perspectief voor het gebied: vertrekpunten om te komen tot structurerende keuzes

- Vertrekpunt 1: Gezamenlijk commitment en eigenaarschap op de natuur- en water ambities

Het is onze ambitie dat de door het NPLG gestelde doelen in de Zuid-Hollandse Delta worden gehaald. In het gebiedsproces vragen wij op deze ambitie ook het commitment en mede-eigenaarschap van onze partners en stakeholders in het gebied. We bouwen daarvoor graag voort op de energie, initiatieven en samenwerking die opgebouwd is in het kader van de Gebiedsgerichte aanpakken Stikstof.

Het op korte termijn herstellen en verbeteren van de natuurwaarden, water- en bodemkwaliteit in het gebied staat voorop en is ook in het belang van het op lange termijn behouden van de voedselfunctie in het gebied. Dat vraagt op korte termijn duidelijke keuzes, die op specifieke plekken (wellicht) tot beperkingen van gewenste andere ontwikkelingen of functies zullen leiden. Tegelijkertijd is het streven dat door die duidelijke structurerende keuzes op de korte termijn, het handelingsperspectief voor het duurzaam ontwikkelen van functies in de rest van het gebied voor de langere termijn juist groter wordt.

Op basis van de verkenning van de NPLG-opgaven in hoofdstuk 3, doen wij een voorzet voor mogelijke vertrekpunten om – als tussenresultaat van het gebiedsproces – in de loop van dit najaar samen met onze gebiedspartners te komen tot structurerende beleidskeuzes voor de Zuid-Hollandse Delta. In het gebiedsproces dat wij na de zomer starten, verkennen wij vanuit deze vertrekpunten met onze relevante partners (mede-overheden) en stakeholders in het gebied of deze keuzes realistisch en haalbaar zijn.

Waar nodig stellen wij – als resultaat van het gebiedsproces – een andere verdeling van reductiedoelstellingen over het gebied voor dan door het Rijk voorgesteld, zonder het totale einddoel op de vier NPLG-onderwerpen uit het oog te verliezen.

- Vertrekpunt 2: Verduurzamen landbouw en Water & Bodem sturend staan centraal voor doelbereik en evenwicht met natuur, water en klimaat (lange termijn);

De zeekelegebieden in de Zuid-Hollandse Delta behoren tot de beste landbouwgebieden van Nederland. Dat we die gebieden blijven benutten voor voedselproductie is ons uitgangspunt. Maar zonder transitie in de landbouw is doelbereik op de NPLG-onderwerpen niet mogelijk. Veel agrariërs in het gebied zijn al individueel bezig met verduurzaming met oog op langvolhoudbaarheid. Naar verwachting zal stevig inzetten op het versnellen, verbreden en versterken ook al heel veel opleveren in termen van NPLG-doelbereik. Bijvoorbeeld t.a.v. stikstof.

Onze inzet en focus op het behouden van de land- en tuinbouw in het gebied beoogt drie belangrijke doelen:

1. Voedselproductie als primaire functie
2. Producent en beheerder van (het grootste deel van) het landschap en habitat voor weidevogels
3. Land- en tuinbouw als een basis voor de sociaal economische vitaliteit van het gebied

De **potentiële strategie** voor de bedrijven in deze gebieden kan zich ons inziens het beste richten op de totale duurzaamheid en bedrijfseconomisch perspectief van het bedrijf op lange termijn (orde 20

jaar). De NPLG-aanpak biedt o.i. de kans om alle milieu- en duurzaamheidsvereisten die er nu al zijn en waarvan we weten dat ze er aankomen, te bundelen en te vertalen in mogelijke bedrijfsstrategieën. Hiermee ontstaan robuuste bedrijfsmodellen, waarvan verwacht mag worden dat ze zich enkele decennia kunnen ontwikkelen. Zuinig omgaan met mest, water, en koolstof en duurzaam akkerrandenbeheer zullen daarbij horen. De stikstofreductie is hier geen sturende parameter, maar een resultante van een transitie naar volhoudbare landbouw. Het op verantwoorde wijze behouden van veeteelt in het gebied is daarbij niet bij voorbaat uitgesloten, mits het bijdraagt aan duurzame landbouw en de kringloop in het gebied. Water en bodem moeten meer sturend worden in de keuze van geschikte gewassen: telers van zoutgevoelige gewassen moeten er rekening mee houden dat de omstandigheden minder geschikt kunnen worden omdat de mogelijkheden voor doorspoelen met zoetwater afnemen. Transitie naar een bedrijfsmodel met geschiktere gewassen moet o.i. onderdeel uitmaken van de beoogde verduurzaming van de landbouw in de betreffende gebieden.

Duidelijkheid over de eisen die de gezamenlijke overheden stellen aan de verduurzaming van de land- en tuinbouw is cruciaal. De vereiste milieuprestatie voor een individueel bedrijf moeten helder zijn. Het is vervolgens aan elke ondernemer om zelf de vorm te kiezen/ontwikkelen hoe hij dat naar de toekomst toe in praktijk brengt. De transitie van de land- en tuinbouw vraagt een transitie van alle betrokken schakels. Immers de huidige landbouwproductie is het resultaat van een maatschappelijk arrangement (tussen overheden, kennisinstellingen, financierders, boeren, sectororganisaties en consumenten). Verduurzaming vraagt dat al deze schakels op onderdelen in transitie gaan om in een nieuw maatschappelijk arrangement de land- en tuinbouw (voldoende) te verduurzamen.

De transitie vraagt om intensieve samenwerking, partnerschap en gezamenlijk eigenaarschap tussen agrarisch ondernemers en overheden en zal gepaard gaan met kosten die uit het transitiefonds betaald moeten worden. Daarvoor willen wij ons als provincie hard maken.

Voor de **uitvoering** bouwen we voort op de lopende landbouwprogramma's en maken de stap van pilots met voorlopers naar brede toepassing, en van wenselijke veranderingen naar resultaatverplichtingen voor de onontkoombare doelen. We gaan met boeren, andere overheden en maatschappij op eiland niveau werken aan niet vrijblijvende afspraken om met elkaar te gaan ontdekken en leren wat in de landbouw nodig is om te kunnen voldoen aan het beeld van volhoudbare landbouw. Vanuit de provincie zorgen we er voor dat er ruimte en tijd is om in beweging te komen en financiële middelen en faciliteiten zijn om pakketten van maatregelen uit te proberen, op te schalen en meetbaar en beloonbaar te maken.

- Vertrekpunt 3: Langs randen van natuurgebieden staat natuur voorop (korte termijn, maximaal effect)

De grootste uitdagingen ten aanzien van stikstofgevoelige natuur en het robuuster maken van gebieden op basis van de Vogel- en Habitatrichtlijnen liggen langs aanwijsbare gebieden aan met name de randen van de verschillende eilanden. Aan de randen van deze gebieden zal verduurzaming van de landbouw alleen, naar verwachting onvoldoende opleveren.

In die nader te bepalen randen rond deze gebieden staat natuur en het bereiken van de onontkoombare natuurdoelen voorop. Bijvoorbeeld door een strikte reductie van emissie- veroorzakende activiteiten in die bepaalde strook. Meerdere vormen van landbouwkundig perspectief en landgebruik komen daar in beeld.

Wij willen verkennen wat de impact is als wij alleen in een strook tot 500m (of nader te bepalen op basis van scenario-berekeningen) langs de specifieke stikstofgevoelige gebieden maximaal inzetten

op emissie-loze functies en natuurlijke herinrichting. Daarbij gaat het om beperkingen voor alle functies in die strook, niet alleen om landbouw, maar ook glastuinbouw, mobiliteit, bouw- en andere bedrijfsactiviteiten. In de rest van het gebied zal stikstofreductie geen vertrekpunt vormen, maar alleen resultante zijn van andere verduurzamingsmaatregelen. Hiermee ontstaat naar verwachting een ander reductie-beeld dan het richtinggevend kaartbeeld dat door LNV is meegegeven in de startnotitie.

In de zone rond niet-stikstofgevoelige natuurgebieden willen wij niet bijvoorbeeld beperkingen t.a.v. activiteiten opleggen, maar krijgt natuurlijke (her-)inrichting prioriteit. Juist in deze zone willen we op zoek gaan naar koppelingen met de andere doelstellingen van NPLG. Voor natuur kan hier ook meer gedaan worden dan alleen stikstof, denk aan het realiseren van recreatiegebieden met als doel het afvangen van drukte of het herstellen van de hydrologie.

Wij streven ernaar de omvang van deze randen met beperkingen zo klein mogelijk te houden, met maximaal effect. Met als gedachte dat dit de ruimte voor m.n. landbouwactiviteiten in de rest van het gebied juist vergroot, waarbij de rest-opgave op de onontkoombare doelen kan worden behaald d.m.v. verduurzaming.

- Vertrekpunt 4: Werken aan bodem en water als kans.

Vanuit diverse programma's wordt gewerkt aan de verbetering van watersystemen en de water- en bodemkwaliteit. Ten behoeve van natuurdoelen, maar ook ten behoeve van volhoudbare landbouw in het gebied. Bijvoorbeeld via versterking van de krekensstructuur en biodiversiteit in het gebied. Het NPLG biedt de kans nog steviger op benodigde maatregelen in te zetten vanuit bestaande programma's (Deltaprogramma Zoetwater, Waterbeheerprogramma's etc.).

De grootste uitdaging in het verbeteren van de waterkwaliteit voor zover beïnvloed door landbouw ligt in het terugdringen van nutriëntenbelasting door mestreductie en/of 'vervangen' van stikstof en in het terugdringen van het gebruik/emissies van gewasbeschermingsmiddelen naar oppervlaktewater. In gebieden waar de waterkwaliteit onder druk staat is een impuls nodig om de KRW-doelen te halen (inclusief toezicht).

In sommige gevallen leveren maatregelen t.b.v. waterkwaliteit, natuur en landbouw strijdigheden op. Dit vraagstuk speelt bijvoorbeeld t.a.v. het terugbrengen van de getijdenatuur in de Grevelingen. Daar waar het niet de onontkoombare doelstellingen voor natuur betreft, zou prioriteit geven aan het versterken van de langvolhoudbaarheid van de landbouw een structurerende keuze kunnen zijn.

Eisen vanuit milieu en klimaat aan de boeren stapelen zich nu vanuit verschillen bronnen op, met grote versnippering aan financieringsbronnen tot gevolg. Het leveren van groene en blauwe diensten door agrariërs die bijdragen aan het doelbereik op de onontkoombare doelen, zouden een rendabel verdienmodel moeten kunnen zijn. Het NPLG biedt kans voor integreren en bundelen van initiatieven.

5. Lopende programma's en beschikbare fondsen

Programma Natuur

Op 24 april 2020 heeft de Minister van LNV per brief haar 'structurele aanpak' van de stikstofproblematiek aangekondigd, met als onderdeel daarvan het gezamenlijk Programma Natuur van Rijk en provincies. In dit programma worden maatregelen uitgevoerd gericht op natuurversterking, in samenspraak met andere overheden, natuurbeheerders en maatschappelijke partners.

Het Uitvoeringsprogramma Natuur is een integraal onderdeel van de structurele aanpak stikstof en additioneel op de afspraken die reeds zijn gemaakt in het Bestuursakkoord Natuur (2011/2012) en het Natuurpact (2013). Het Uitvoeringsprogramma Natuur heeft een looptijd van 10 jaar en loopt van 2021-2030 en is onderverdeeld in twee fases, die hier onder beschreven worden. De provincie Zuid-Holland en partners gezamenlijk invulling gegeven aan de eerste fase van het Uitvoeringsprogramma Natuur Zuid-Holland.

- In de eerste fase kunnen, op basis van de specifieke uitkering (SPUK) tussen Rijk en provincie, in de periode 2021 – 2025 maatregelen worden uitgevoerd, waarvoor bestuurlijke verplichtingen zijn aangegaan in de periode 1 januari 2021 tot en met 31 december 2023. Het betreft maatregelen die relatief snel uitgevoerd kunnen worden en waaromtrent de onzekerheden over uitvoerbaarheid beperkt zijn. In de eerste fase worden ook de voorbereidingen voor de tweede fase getroffen. Een belangrijk onderdeel van deze voorbereiding betreft de 'Natuurdoelanalyses', waarin de provincie onderzoekt welke maatregelen nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden te bereiken.
- In de tweede fase worden in de periode 2024-2030 aanvullende natuurmaatregelen getroffen, op basis van het huiswerk (Natuurdoelanalyses) en de voorbereiding in de eerste fase. Het doel van het landelijke Uitvoeringsprogramma Natuur is om condities te realiseren voor een gunstige (of waar dat niet haalbaar is een verbeterde) staat van instandhouding van alle soorten en habitats onder de Vogel- en Habitatrichtlijn. Voor 2030 wordt verwacht dat met de maatregelen 70% doelrealisatie wordt behaald, met specifieke aandacht voor stikstofgevoelige natuur. Daarnaast wordt gestreefd naar een goede basiskwaliteit van de natuur, binnen én buiten natuurgebieden.

KRW

In het derde stroomgebiedbeheerprogramma (bijlage bij het Nationaal Waterprogramma) zijn maatregelen opgenomen gericht op het bereiken van de KRW-doelen. Binnen dit programma en de onderliggende maatregelprogramma's van provincie en waterschappen zijn tevens middelen gallocceerd gericht op emissiereductie vanuit de landbouw. Onder andere via het DAW, medegefinancierd vanuit het POP. NSP. In aanvulling daarop heeft PZH in het regionaal waterprogramma Zuid-Holland 2022-2027 een tabel met aanvullende maatregelen opgenomen die bijdragen aan doelbereik van de KRW, maar die primair vanuit een andere beleidsdoel (bijvoorbeeld agrarisch natuurbeheer, realisatie NNN) worden genomen. Zie KRW-nota, par.4.5, pag. 23: <https://www.zuid-holland.nl/publish/besluitenattachments/vaststelling-regionaal-waterprogramma-zuid-holland-2022-2027/bijlage-b-krw-nota.pdf>

Voor een deel van deze maatregelen is de financiering nog niet vastgelegd. Het kan dus zijn dat we voor maatregelen ook een beroep moeten doen op NPLG-middelen als die hiervoor beschikbaar zijn. Ten aanzien van de noodzakelijke emissiereductie heeft het Rijk de belangrijkste instrumenten in handen voor doelbereik van de KRW. Als het generiek bronbeleid onvoldoende effectief is en

gebiedsgericht aanvullende maatregelen nodig zijn, is de financiering niet gedekt en zal deze van het NPLG moeten komen.

Landbouwfondsen voor verduurzaming

Er is nog weinig zicht op welke fondsen beschikbaar zijn voor het verduurzamen van de landbouw op bedrijfsniveau. Onduidelijk is in hoeverre de NPLG-middelen hiervoor kunnen worden ingezet. In het kader van het versnellingsprogramma zijn wel twee projecten ingediend, maar nog niet bekend is of deze projecten worden gehonoreerd.

De indruk bestaat dat de beschikbare fondsen voor verduurzaming erg versnipperd zijn. Op bedrijfsniveau wordt voor verduurzaming gebruik gemaakt van een mix van verschillende typen maatregelen die allen weer eigen financieringsmogelijkheden/subsidies met eigen voorwaarden en administratieve processen kennen. Het NPLG biedt de kans deze stromen te bundelen.

6. De opdracht aan provincies

Gebiedsproces: samen met stakeholders in gebied. Zonder volledig te kunnen zijn, zien wij in ieder geval als belangrijke te betrekken stakeholders in het gebied:

- * Gemeenten
- * Waterschappen
- * Vertegenwoordigende organisaties landbouw (LTO, Agrarische natuurverenigingen)
- * Individuele agrariërs en koplopers t.a.v. duurzame landbouw
- * Terreinbeherende organisaties en andere groen-blauwe partners

Het is nog niet mogelijk om nu al aan te geven wat we precies van onze gebiedspartners nodig hebben en welke inzet en capaciteit dat van hen vraagt. We streven naar een efficiënt en helder proces met duidelijke tussenproducten om zo efficiënt mogelijk met en ieders inzet om te kunnen gaan.

Ter voorbereiding van het gebiedsproces is in het kader van deze gebiedsverkenning al ambtelijk contact geweest met bovenstaande organisaties.

Gebiedsplan: visie, geaccepteerde structurerende beleidskeuzes voor het gebied die leiden tot doelbereik op onontkoombare doelen.

Gebiedsagenda: maatregelpakketten: commitment op daadwerkelijke uitvoering en realisatie door partijen in het gebied, inclusief bijbehorende financiële claim richting Rijk (NPLG- of andere beschikbare fondsen).

7. Vervolg (procesontwerp gebiedsproces)

Na vaststelling van deze rapportage en plan van aanpak door het College van Gedeputeerde Staten, start het gebiedsproces om in gezamenlijkheid, het gebiedsplan, de structurerende keuzes en bijbehorende maatregelpakketten uit te werken. Wij zien rapportage (verkenning en plan van

aanpak) als een handreiking om het gesprek met de land- en tuinbouw te hervatten. En om gebiedspartijen mee te nemen. Streven is om met alle partijen in het gebied te komen tot een samenwerking vanuit partnerschap en gedeeld eigenaarschap op basis van gezamenlijke uitgangspunten en ambities.

In nauwe samenwerking met gemeenten en waterschap organiseren we daarvoor brede betrokkenheid met stakeholders in het gebied, via gebieds-brede conferenties, lokale bijeenkomsten en waar nodig of mogelijk ook individuele keukentafelgesprekken.

Voor de formele afhechting van de via het gebiedsproces bereikte (tussen-)resultaten maken we gebruik van een bestuurlijke NPLG-gebiedstafel, samengesteld uit de voormalige stikstofafels, aangevuld met de een aantal voor het NPLG relevante partijen die daarbij eerder niet betrokken zijn geweest.

8. Randvoorwaarden en Risico's

Beoogde provinciale inzet voor gebiedsproces NPLG-ZHD:

Voor ZHD zet de provincie in op een ondersteunenden/coördinerende organisatie (gebiedsteam) voor het bundelen en coördineren van de samenwerking en bestuurlijke besluitvorming op niveau van het hele gebied.

Daarnaast beogen we in samenwerking met gemeenten en waterschappen per eiland een samenwerkingsteam te organiseren met vast bemensing vanuit de provincie, die de meer lokale processen en netwerken kan bedienen.

Het gebiedsteam is verantwoordelijk voor het gebiedsproces, de totstandkoming van het gebiedsprogramma, bijbehorende maatregelenpakketten, de afspraken met stakeholders over de uitvoering en bestuurlijke besluitvorming daarover.

Graag gaan wij met gemeenten en waterschappen per eiland/deelgebied nader in gesprek over hoe zo'n samenwerking vorm kan krijgen, wat daarvoor nodig is en welke (bestuurlijke) rollen daarbij horen.

Provinciaal loket voor agrariërs:

Er is behoefte aan een provinciaal loket waar individuele agrariërs terecht kunnen voor vragen over en hulp bij het aanvragen van financiering voor duurzaamheidsprojecten door hun bedrijf. Ook het aanbieden van 'landbouwcoaches', die gesprekken met individuele agrariërs kunnen voeren gericht op bedrijfsvoering/verdienmodellen, kan onderdeel zijn van zo'n loket.

Op basis van de vertrekpunten, zal in de Zuid-Hollandse Delta naar verwachting minder focus liggen op bedrijven stoppen/uitkopen. Naar verwachting zullen in ZHD vooral veel projecten/maatregelen worden ingediend op het gebied van verduurzaming landbouw en kringloop landbouw, verbeteren verdienen modellen voor groene en blauwe ecodiensten door agrariërs, bodemverbetering, gewassentransitie etc. Niet alle type maatregelen zullen vanuit het NPLG-fonds gefinancierd kunnen worden, maar er zijn ook andere fondsen beschikbaar. Kennis hierover moet binnen het loket aanwezig zijn.

Mogelijk dat de inrichting van een provinciaal loket met 'hands-on' capaciteit onderdeel kan zijn van een provinciale aanvraag uit het NPLG-Versnellingsfonds. Initiatieven om te komen tot een loket en te werken met landbouwcoaches lopen al vanuit het huidige team landbouw.

Samenwerking op verschillende schaalniveau's in het gebied:

Het ontwikkelen en realiseren van volhoudbare landbouw, vraagt – zowel op het ontwikkelen van perspectief als op uitvoering – samenwerking op verschillende schaalniveau's:

- Zuidwestelijke Delta niveau: samenwerken aan een ecosysteem van kennis en innovatie; de hele voedselketen werkt samen met overheid, kennis en onderwijs samen op het gebied van een Delta innovatieagenda en de verbinding van kennis aan praktijk.
- Eiland niveau, samenwerken aan een biodivers en agrarisch landschap; hoe kunnen grondbeheerders gezamenlijk het landschap beheren en de biodiversiteit versterken met ecosysteemdiensten voor de landbouw, natuur en recreatie;
- Eiland niveau, samenwerken aan het sluiten van groene biomassa stromen en inzetten als bodemverbeteraar;
- Eiland niveau, samenwerken aan het collectief beheer van zoetwater;
- Bedrijfsniveau, samenwerken aan de ontwikkeling van een volhoudbaar agrarisch bedrijf dat past in het natuurlijksysteem (KPI's, instapcontract)

Grondaankopen voor natuur:

Grondaankopen in het gebied zullen vooral plaatsvinden in het kader van uitbreiden natuurareaal. Er wordt nog gewerkt aan realisatie van een aantal natuurgebieden en -verbindingen in het kader van de NNN. Verder uitbreiding van natuurareaal in het gebied is wenselijk.

Binnen de provinciale NPLG-organisatie komt een uitvoeringsteam dat de uitvoering van dergelijke projecten op zich neemt.

Randvoorwaarden voor een succesvol gebiedsproces:

- Beschikbaarheid van rekenmodellen en (geo-)data (RIVM) voor het snel kunnen doorrekenen van alternatieve scenario's stikstofreductie op doelbereik, zowel aan het begin als gedurende het proces.
- Bestuurlijk akkoord op de vertrekpunten (BCO/GS)
- Gedeeld eigenaarschap met medeoverheden in het gebied.
- Ondersteuning proces-organisatie (WING)
- Loket voor agrariers: Begeleiding projectaanvragen subsidies verduurzaming landbouw, versnellingsprogramma (niet alleen bedrijfsaankopen, maar ook verduurzamingsprojecten landbouw, natuurprojecten etc.).

- Goede aansluiting door en eenduidige inbreng vanuit landbouw-, natuur- en stikstofdossier (inhoudelijke beleidskeuzes) en traject integrale ruimtelijke keuzes (meedraaien in gebiedsteam).
- Schrijf- en denktijd beschikbaar binnen trekkende gebiedsteam.
- Goede sturing door en afstemming met BA/manager van geconsolideerde versie pzh-gebiedsprogramma.

Risicoparaagraaf:

- LTO heeft aangegeven niet meer mee te willen doen in het proces. Wachten we hier op, of gaan we gewoon door zonder dat we met hen in gesprek zijn?
- Randvoorwaarden voor financiering: goede projecten en pilots komen niet in aanmerking omdat ze bijvoorbeeld buiten voorwaarden vallen of te kleine omvang hebben. Of komen alleen beschikbaar voor bv uitkoop veehouders (geen perspectief voor akkerbouw in ZHD).
- Interne organisatie onvoldoende: wisselende aanspreekpunten inhoudelijke dossiers leidt tot vertraging in afstemming of kost teveel tijd.
- Interne organisatie onvoldoende om projecten te begeleiden richting financiering (blijft te lang hangen bij gebiedsteam, verwachtingen richting indieners worden niet waargemaakt, motivatie in gebied lekt weg).
- Onvoldoende interne overleg- en besluitvormingsstructuur/onvoldoende draagvlak op provinciaal niveau (mn bij AO's, BO's inhoudelijke opgaven)
- Niet tijdig beschikbaar zijn van de exacte doelen t.a.v. natuur en water; niet tijdig afgerond zijn van de natuurdoelanalyses N2000: leidt tot vertraging in het proces omdat de (impact van) de bijstellingen pas later duidelijk wordt.
- Doorlooptijd ri december is zeer krap; relatie met beschikbare organisatiecapaciteit PZH, maar ook bij gewenste stakeholders
- Beschikbare tijd tussen december en zomer is zeer beperkt i.v.m. verkiezingen en benodigde proceduretijd bestuurlijke besluitvorming in juli.
- Het overvragen van onze gebiedspartners: vraagt efficiënt en gericht bevragen en organiseren van hun betrokkenheid.
- Consolidatie deel-gebiedsprogramma's tot één integraal provinciaal plan loopt inhoudelijk en procesmatig onvoldoende parallel.

Samenvatting:

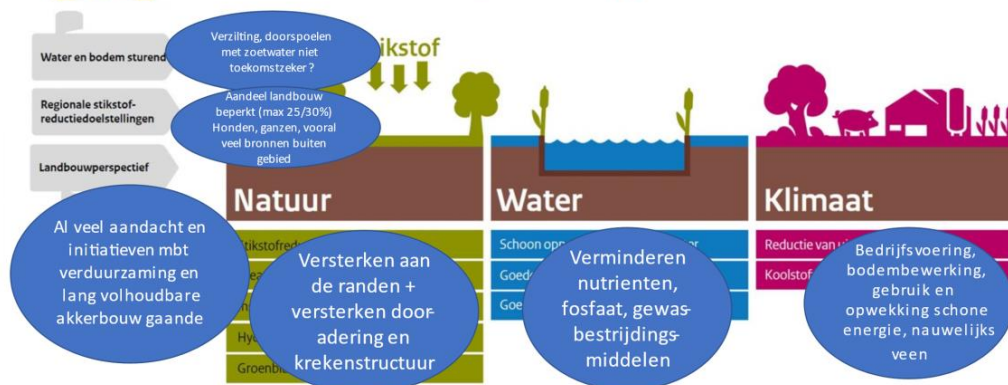

Scope & Dominante gebiedskenmerken ZHD

1. Zuid-Hollandse Delta: Voorne-Putten, Goeree-Overflakkee, Hoeksche-Waard, Eiland van Dordt
2. De ondergrond bestaat voor groot deel uit vruchtbare kleigronden
3. Akkerbouw (voedselproductie) is de dominante functie in het gebied
4. Kwetsbare natuur bevindt zich vooral aan de randen van de eilanden (de duinen, langs de grote wateren en Biesbosch) en het Oudeland van Strijen; een deel daarvan (niet alles) is stikstofgevoelige natuur.
5. Groot netwerk van krekens in het hele gebied is ecologisch van groot belang

Verkenning van de opgaven in ZHD

**Aanvullende doelen VHR, KRW en Klimaat voor het gebied pas in oktober duidelijk.
Aanvullende LNV-brief Perspectief Landbouw verwacht in september**

Voorstel vertrekpunten voor het gebiedsproces:

1. Behalen natuur-, water- en klimaatdoelen centraal als gezamenlijk commitment: het behalen van die doelen staat voorop en doen we samen met gebiedspartners.
2. Lang-volhoudbaarheid van de voedselproductie (akkerbouw) staat onder druk in dit kleigebied, los van stikstof.
3. Evenwicht tussen natuur/water/klimaat en volhoudbare landbouw door stevig in te zetten op verduurzaming (lange termijn, ontwikkelen KPI'akkerbouw) en Water & Bodem sturend; stikstofreductie als resultante daarvan kan naar verwachting al veel opleveren richting doelbereik.
4. In de stroken langs stikstofgevoelige gebieden staat natuur voorop. Daar zitten de grootste beperkingen voor andere activiteiten. Daar zoeken we maximaal effect in zo klein mogelijk gebied (korte termijn), om de rest van het gebied juist meer ruimte te bieden. Geen onderscheid tussen sectoren.
5. NPLG als kans voor integreren en bundelen van initiatieven en fondsen.

Geadviseerde voorbereidingen provincie op gebiedsproces:

- Inrichten provinciale organisatie gedurende zomerweken:
 - Provinciaal gebiedsteam als trekker/aanspreekpunt gebiedsproces
 - Uitvoeringsorganisatie voor versnellen concrete (natuur)projecten
 - Landbouwloket/coaches voor verduurzaming agrarische bedrijven ?
- Bestuurlijke check op vertrekpunten en plan van aanpak (eind augustus)
- Voorbereiden startconferentie en gebiedsbijeenkomsten in samenwerking met gebiedspartners
- Gesprekken op zo laag mogelijk schaalniveau; bestuurlijke governance op het geheel via aangepaste gebiedstafels stikstof (Duinen-eilanden, Biesbosch, HW +?).